

APHRODITE BETİMLEMELERİ IŞIĞINDA ANTİK YUNAN SANAT ANLAYIŞI
ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY OF ANCIENT GREEK ART IN THE LIGHT OF APHRODITE DESCRIPTIONS

Özgür MARANGOZ*

*Arş. Gör. Harran Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
Şanlıurfa

Yazışma Adresi:

Özgür MARANGOZ
E posta: ozgurmarangoz27@gmail.com

Gönderim Tarihi : 09 Ocak 2019

Kabul Tarihi : 21 Haziran 2019

ÖZET

Antik Yunan sanatı ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel değişimlere paralel olarak değişiklik göstermiştir. Klasik Dönemde ekonominin canlanmasıyla birlikte Atina'da sanatta da canlanma olmuş ve başarılı sanat eserleri ortaya konulmuştur. Peki, bu başarıyı yakalamanın sırrı neydi? Yunanlıların sanat ve estetik anlayışı nasıldı? Aşk ve şehvet nasıl ifade edilirdi? Yunan sanatındaki değişimlerle birlikte aşk ve şehvet tanrıçası Aphrodite tasvirlerinde de değişiklik görülür. Aphrodite betimlemeleri Antik Yunan erkeğinin hayal dünyasındaki ideal kadının yansımasıdır. Aphrodite zarıflık, cinsellik ve tutku kavramlarının biçim bulmuş halidir. Yunan toplumunun kadınlara karşı tutumu tanrıça betimlerinde de hissedilmektedir. Bu betimlemelerin sanat açısından değerini anlayabilmek için sanatçının iç dünyasını anlayabilmek ve sanatçının ait olduğu toplumun değerlerini bilmek gerekmektedir. Bu nedenle Aphrodite betimlerinden yola çıkarak sanatçının bakış açısından ideal kadının vücudunun ölçü, oran ve uyumunun nasıl olması gerektiğini, güzellik ve estetik anlayışını anlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Aphrodite, Kadın, Sanat.

ABSTRACT

The Ancient Greek art has been changed depending on economic, political, social and cultural changes. Revival on economy gave rise to development on art of Ancient Atina in Classical period so successful artworks were created. What was the secret of catching this success? What was the sense of Greek aesthetics? How were love and lust figured? With the change in Greek Art, description of Aphrodite, a divinity of love and desires, also changed. Descriptions of Aphrodite are the reflections of ideal woman in fantasy world of ancient Greek men. Aphrodite description has symbolised the notions of elegancy, sexuality, and passion. It has been realized that the attitude towards women in Greek society has affected the description of Goddess. To be able to analyse these description one should understand both the values of the society to which the artist belongs and inner World of the artist. Thus, It is possible to understand how the body size, proportion, harmony of the ideal woman is formed from the point of view of the artist and his sense of beauty and aesthetics in the light of Aphrodite descriptions.

Keywords: Ancient Greek, Aphrodite, Art, Woman.

GİRİŞ

Sanat eserleri toplumsal değerlerin somutlaşmış biçimidir. Bu biçim öze bağlı olarak şekillenir (Fischer, 1990). Sanatçı ile sanatını ya da sanatçının yaşadığı toplumu birbirinden ayrı düşünemeyiz. Çünkü sanat; sanatçının iç dünyasının dışavurumudur. Sanatçının iç dünyasını etkileyen en önemli faktörlerden biri de içinde yaşadığı toplumun yapısıdır. Bu nedenle hayatımızın her döneminde aslında sanat önemli bir iletişim aracı olmuştur. Sanat eserleri sadece duylara hitap etmesi için de üretilebilir ancak çoğunlukla bir mesaj vermeyi amaçlar. Antik Yunan halkı zengin bir sanat anlayışına sahiptir ve duvarlarda, sütunlarda, heykelerde, vazolarda, sikkelerde kısacası kullandıkları birçok yapı ve eşyalarda sanatlarını sergilemektedirler.

Antik Yunan dünyasında dini inançlar, felsefi düşünceler, edebi akımlar sanat eserlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle dönemin zihinsel üretiminin anlaşılması sanat anlayışının anlaşılması için sosyal hayat, yaşam tarzı ve toplum değerlerinin de göz önünde bulundurulması önemlidir. Sanat, sanatçı ve kamuoyu arasındaki ilişki göz ardı edilerek sanatın anlaşılmasına çalışılması içi boş ve anlamsız bir soyutlamaya dönüşür (Kagan, 1993). Antik Yunan sanatçıları matematik, felsefe ve doğa bilimlerini kullanarak görsel sanatlarda yeni bakış açıları getirmişler ve farklı detaylara değinmişlerdir (Bowra, 1957). Bu çalışma ile Aphrodite betimlemeleri değerlendirilirken sadece estetik açıdan ve stilistik gelişimler açısından incelemenin eksik kalacağı, betimlemelerin aynı zamanda toplum yaşantısının, değerlerin ve kadın algısının bir ürünü olduğunu

vurgulamak amaçlanmaktadır. Dönemin sanat anlayışı Aphrodite betimlemeleri ile bağlantılı olarak anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Antik dönemde günlük yaşam ve kadın rolü üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Plastik eserlerde, resim sanatında, çeşitli eserler üzerindeki betimlemelerde kadınların beceri ve yetenek gerektiren işler yaparken görülmediği, genellikle ev işleriyle meşgul oldukları görülmektedir. Antik kaynaklar, epigrafik buluntular, felsefi düşünceler ve edebi ürünler antik Yunan dünyasında kadının yeri hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgiler değerlendirildiğinde Yunanlıların ataerkil bir toplum yapısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Makalede bu gerçeğin sanat üzerindeki etkileri incelenmekte ve ataerkil yapının oluşmasındaki etkenler ele alınmaktadır. Kadın algısının değişmesiyle birlikte Aphrodite betimlemelerinde de bazı yenilikler görülmektedir. Bu nedenle Aphrodite betimlemeleri kadınların eskiye oranla saygı görmeye başladıklarını göstermesi açısından önemlidir.

Antik Yunan toplumunun kadınlara olan bakış açısı, güzellik ve estetik anlayışı sanatçının eserine yansımaktadır. Antik dönemde sanatçılar eserlerini toplumu eğitmek için kullanırlardı. Vurgulanmak istenen ve benimsenmesi istenen düşünceler, toplumda yaşanan gerçeklikler eserleri oluştururdu. Toplumsal bilincin ürünü olan bu eserler topluma yarar sağlamak için üretilmiştir. Bu nedenle Antik Yunan sanatında “sanat toplum içindir” anlayışının hâkim olduğu söylenebilir.

Sanatın şekillenmesindeki etkenlerden biri de üsluptur. Üslup sanat yapıtlarında sanatçıların bağlı kaldıkları kurallardır. İdeolojik ve sanatsal soruna çözüm bulmak

için ortaya çıkar. Bir grup sanatçının yapıtlarını veya bir dönemin sanatını göstermek için kullanılabilir (Kagan, 1982). Antik Yunanistan'da Klasik Dönem'de ortaya çıkan ve genellikle tanrı ve tanrıça heykellerinin yapımında hâkim olan idealizm fikri Aphrodite betimlerinde de görülmektedir. Aphrodite ideal güzelliği ve tanrısalılığı vurgulanarak betimlenmiştir. Dönemin sanatçıları gerçekleri idealize ederek yansıtmayı tercih etmişlerdir.

APHRODİTE BETİMLEMELERİNİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ

Antik Yunan tanrıları insan biçimlidir (Boysal, 1967; Gilson, 1999; Temür, 2009). İnsanlar gibi yaşarlar ancak ölümsüzdürler (Friedell, 1999; Gilson, 1999; Graves, 2010). Tanrı ve Tanrıça betimlemeleri idealizm düşüncesiyle biçimlendirilmiştir. İdeal biçimi yaratırken de belirli oran, simetri ve uyum kavramlarına bağlı kalınmıştır (Demiralp, 2008).

Pythagoras'a göre estetik bakımdan erkeğin ayırt edici niteliği onun gücü, kadının ise uyumlu olmasıdır (Bilgin, 2004). Evreni uyumlu bir bütünlük olarak algılayan Pythagorasçılar dünyanın tarifesindeki maddi içeriği oluşturan maddelerden çok tarifedeki sayısal oranlarla ilgilenmişlerdir (Kenny, 2018). Evrendeki zıt unsurların birbiriyle uyumlu olmasını "güzel" olarak nitelendirmişlerdir (Bilgin, 2004). Bahsedilen bu uyum heykelerde zıt hareketler, oran-orantı ve belirli ölçülerle sağlanmıştır (Eco, 2006).

Bir yapıtın değeri toplumun değerlerini nasıl, ne kadar ve hangi üslupla yansıttığına bağlıdır. Sanatçı toplumsal gerçeklikleri kendi süzgecinden geçirerek öznel bir bakış açısıyla sunar. Fakat içinde yaşadığı toplumun duygularını, bilincini ve iç dünyasını da eserlerine yansıtır. Ancak o zaman eseri genel bir değer taşır. Aphrodite

betimlemelerindeki estetik ve güzellik anlayışı öznel bir bakış açısıyla ortaya konulsa da toplumun zevklerinin ürünüdür. Bu betimlemeler Antik Yunan erkeğinin hayal dünyasındaki ideal kadın modelidir. Antik Yunanlı sanatçı Aphrodite'i Neolitik dönem ana tanrıça figürinlerinde olduğu gibi abartılı vücut hatlarına sahip, olgun kadın modelinde işlemiş olsaydı kendi toplumunun zevklerine hitap etmeyebilir ve eser beklenen ölçüde değerli bulunamayabilirdi. Toplum zevklerinin değişmesiyle birlikte tanrıça kadın modeli de değişmiştir.

Aphrodite bazen yalnız, bazen aşk tanrısı olan oğlu Eros'la birlikte, bazen de mitolojik konulu sahnelerde başka karakterlerle birlikte tasvir edilmiştir (Şekil 1, 2). Eros her zaman çıplak olmasına rağmen Aphrodite bazen tamamen çıplak, bazen üzerinde vücut hatlarını belli eden ince kumaşlı bir elbiseyle ya da cinsel organını bir kumaşla örterken betimlenmiştir (Şekil 3, 4, 5).

MÖ 360-330 arasına tarihlenen, Praxiteles tarafından yapılan Knidos Aphrodite'si ile kadınların çıplak betimlenmemesi geleneği sona ermiştir. Bu tarihten sonra Yunanlı sanatçılar Aphrodite'i tamamen çıplak göstermekten çekinmemişlerdir (Gardner, 1910; Boardman, 2005; Havelock, 2007; Boysal, 1967) (Şekil 6). Heykeltraş Praxiteles'in bir *pornai* (hayat kadını) olan sevgilisi Phryne heykellerin yapımı için modellik yapmıştır (Şahin, 2013). Ünlü Knidos Aphrodite'si de olasılıkla Phryne'yi yansıtmaktadır (Lightman ve Lightman, 2008). Sanatçı yapıtını idealizm düşüncesiyle birlikte kendi estetik ve güzellik anlayışını katarak ortaya koymuştur. Knidos Aphrodite'si ile sanata yeni bir anlayış getirmiş, kadınların çıplak betimlenmesine yönelik sert kurallar ortadan kalkmıştır. Praxiteles'in heykel sanatında yaptığı bu yenilik sosyal yapıda meydana

gelen değişikliklerin göstergesidir. Geç Hellenistik Dönem'de yaşanan siyasi krizler sonucunda kadınların politikada aktif rol almaya başlaması daha çok kadın heykellerinin görülmesinde ve daha rahat pozlar sergileyen Aphrodite heykellerinin gündeme gelmesinde etkili olmuştur (Durugönül, 2018).

Antik Yunan sanatçıları Aphrodite tipleri ile yetkin bir güzelliğe ulaşmayı amaçlamışlardır. Güzelliğe yaklaştıkça da Aphrodite'nin tanrısal özelliği azalmış daha insansı bir tip olmaya başlamıştır. *Pornai*'ların model olarak kullanılması bu özelliklerin ön plana çıkmasında etkili olmuştur (Cömert, 2015). Aphrodite'in güzelliği ve insansı özellikleri vücut hatları ve çıplaklığından ötürüydü. Buna rağmen elleriyle ya da elindeki bir nesneyle göğüslerini ve cinsel organını örterken de tasvir edilmiştir (Şekil 9). Çıplak tanrıça tasvirlerinde Aphrodite edepli ve pasif şekilde gösterilmiştir. Cinsel organlarının detayları verilmemiştir. Oysa insan vücudunun tüm görünebilir detaylarını kaydetmek Yunan sanatının temel kuralıdır (Smith, 2002). Böylelikle utangaç ve edepli bir Aphrodite yaratmak, çıplaklıkla da saf ve doğallığını vurgulamak amaçlanmıştır. Antik Yunanlılar bir kadının utangaçlığını çekici bulmuşlardır ya da ahlaken öyle olması gerektiğine inanmışlardır. Aphrodite'in cinsel rolünü ortaya koyan yerlerini örtmesi kusurlarını saklama ihtiyacından da gelebilir. Çünkü kadın olmak zayıflık olarak algılanmaktadır.

Aphrodite tasvirlerinde yüzde sempatik ifade, bazen de boş ve ciddi bakış, vücudun yumuşak formları dikkat çeker. Doğal görünüme sahip vücudun duruşu ve üsluptaki ince değişiklikler tanrıçanın cinsel yönünü kuvvetlendirmiştir (Boysal, 1967; Smith, 2002). Dönemin sanatçıları Aphrodite betimlemeleriyle güzel kadını,

ideal vücut hatlarını ve bunların oluşturduğu cinsel hazları yansıtırken bir yandan da Yunan toplumuna ahlak dersi vermektedir. Aphrodite'in utangaç tasvir edilmesi Yunanlıların ahlak anlayışıyla da ilgilidir. Çünkü Yunanlılar vücutlarını teşhir eden kadınları bayağı bulurlardı. Bu nedenle Praxiteles'ten önceki sanatçılar kadınları çıplak tasvir etmekten çekinmiş olmalıdır.

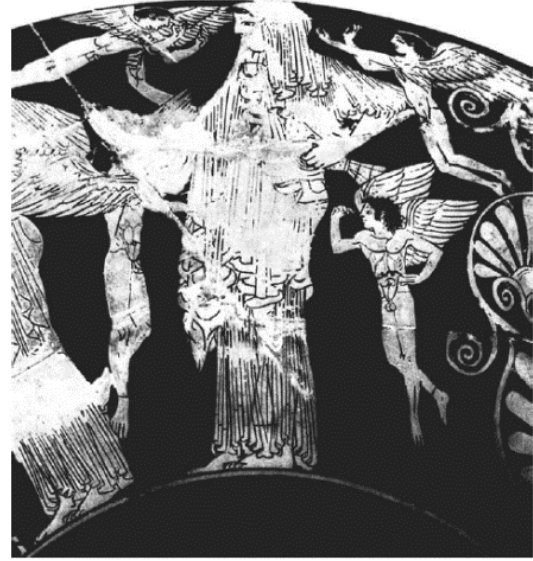
Aphrodite'in birden fazla sıfatı vardır (Erhat, 2007; Graves, 2010). Antik Yunan sanatında bu sıfatları vurgulanarak ve mitlere bağlı kalınarak işlenmiştir. Tasvirlerinde doğallığı, saflığı güzelliği, şehveti, tehlikeli oluşu gibi özelliklerine vurgu yapılmıştır. Bunları vurgulamak için bazen zarif bir duruş bazen de yanındaki diğer karakterlerle konulu anlatımlar kullanılmıştır.

Aphrodite zaman zaman kutsal hayvanları sayılan serçe, güvercin, koç, tavşan, kaplumbağa, yunus balığı, kaz ve kuğu gibi hayvanlarla ya da gül, mersin ağacı, gelincik, zambak ve elma gibi onu temsil eden bitki ve meyvelerle birlikte betimlenmektedir (Yörükán, 2000). MÖ 5. yüzyıl vazo resimlerinde Aphrodite betimlemelerine sıklıkla rastlanmaktadır. MÖ 4. yüzyıl vazo resimlerinde hala tanrıçanın giyinik betimlemeleri devam eder. Aphrodite bazen elinde bir çiçek ve ayna ile görülür. MÖ 5. yüzyıldan başlayarak 4. yüzyıl boyunca bir kuğu ya da kaz sırtında tasvir edilmiştir. Pişmiş toprak heykelcikler, bronz kabartmalar ve gemmalarda da benzer şekilde işlenmiştir (Carpenter, 2002) (Şekil 7).

Homeros destanlarında Aphrodite aşkla özdeşleşmiştir ve aşk onun en önemli işlerinden biridir (Yörükán, 2000). Aphrodite genellikle evlilik ve baştan çıkarma sahnelerinde yer alır (Duby ve Perrot, 2005). Güzellik ve cinsel arzu konularında yargı yetkisine sahip tanrıça, uzmanlık alanı olan çekicilik, lütf ve güzellikle ilgili olan, dişil

olan, süslenmeyle ilgili olan her şeyle ilişkilendirilmiştir (Duby ve Perrot, 2005). Güzelliğine güzellik katmak için bazen başında, elinde, kolunda, boynunda, ayak bilekleri ve bacaklarında takılarla tasvir edilmiştir (Şekil 8). Aphrodite betimlemeleri aynı zamanda antik dönemde kadınların cinsel hazları çağrıştıran şeylerle, vücut güzelliğiyle, aşkla ve bunların yanı sıra ara bozuculuk ve kıskançlık gibi kötü sayılan kavramlarla metalaştırıldığını göstermektedir.

Yunanlı kadınlara yüklenen görevlerin aksine Yunan Pantheon'daki Athena ve Artemis gibi bazı kadın tanrılar erkeklerle özgü işlerle özdeşleştirilmişlerdir. Olympos tanrıları sadece erkeklerden oluşmaz. Yunan sanatında kadın olarak betimlenen ve tapınım gören kadın tanrılar da bulunmaktadır. Aphrodite dışında diğer tanrıçaların çıplak betimlemelerine rastlanmaz. Çıplaklık tanrıçalar arasında aşk ve şehvet duygularını daha iyi yansıtmak amacıyla sadece Aphrodite betimlemelerinde görülen bir özelliktir. Tanrıçalar Yunan kadınları gibi giyinmişlerdir ve ölümlü kadınlar gibi güzellik kaygıları vardır. Bunun en güzel temsili Athena, Hera ve Aphrodite arasında geçen güzellik yarışması hikâyesidir. Söylenceye göre yarışmanın hakemi olan Paris kararını vermek için tanrıçaların soyunmasını istemiş ve onları çıplak değerlendirmiştir. Yarışı Paris'e güzel Helena'nın aşkını vadeden Aphrodite kazanmıştır (Graves, 2010; Şahin, 2013). Bu hikâyeye erkeğin kadının güzelliği karşısındaki zayıflığı gösterilmektedir.

Şekil 1. Üç Güzeller Yarışmasından bir sahne. Aphrodite'in etrafında Eroslar yer almaktadır (MÖ 490-480) (Breitenberger, 2007: 94, pl. 8).

Şekil 2. Aphrodite'in terrakota kabartma üzerinde Eros ve Hermes'le birlikte tasvir edildiği sahne (MÖ 460) (Breitenberger, 2007: 93, pl. 7).

Şekil 3. Aphrodite'in doğuşu. Üzerindeki ince kumaşlı elbisesi hatlarını belli etmektedir (MÖ 470-460) (Richter, 1979: 81, res. 124)

Şekil 4. Madalyon üzerinde Aphrodite yarı çıplak betimlenmiştir (MÖ 300-200) (<https://www.bmimages.com/preview.asp?image=00034561001&itemw=4&itemf=0001&itemstep=1&itemx=6>).

Şekil 7. Elinde asa tutan Aphrodite bir kuğunun sırtındadır (MÖ 440 civarı) (Carpenter, 2002: 59, res. 67).

Şekil 5. Çömelen Aphrodite. Çıplak heykel MÖ 3. yüzyılda yapılmış eserin kopyasıdır (Smith, 2002: 97, res. 102).

Şekil 8. Altın yüzük üzerinde, Aphrodite elinin üzerinde güvercinle çıplak olarak betimlenmiştir (MÖ 4. yüzyıl) (Carpenter, 2002: 59, res. 68).

Şekil 6. Knidos Aphrodite'si, orijinalin kopyası (Sönmez, 2006: 407).

Şekil 9. Capitolini Aphrodites'si. Orijinali MÖ 3-2. yüzyıl (Smith, 2002: 96, res. 99).

ANTİK YUNAN' DA KADIN ROLÜ VE APHRODİTE BETİMLEMELERİNE YANSIMASI

Antik Yunan toplumu üzerine yapılan pek çok çalışma Antik Yunan'da cinsiyet rollerindeki eşitsizliği ve kadının ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğünü belirtir (Kocabaş Atılğan, 2013). Bu dönemde kadınlar rahatça dışarı çıkamaz ve istedikleri gibi giyinemezdi (Duby ve Perrot, 2005). Genellikle khiton, peplos ve himation gibi elbiseler giyer ve bazen başlarını da bir duvakla örterlerdi (Blanck, 1999; Smith, 2013). Spartalı kadınlar Atinalı kadınlara nazaran daha rahattı. Kısa elbiseler giyebilmekte hatta kadın sporcular yarışmalara çıplak olarak katılabilmekteydi. Bu nedenle Atinalılar onları bu konuda eleştirir ve bayağı görürlerdi (Smith, 2013; Şahin, 2013).

Kadın heykellerinde kolların göğüs altında birleştirilmesi ve bir elin yüze dokunması görülen en yaygın pozdur. Sadece ölümlü kadınlar için kullanılan bu duruş, sınırlı utangaçlık, kendine yeterlilik veya dişi *sophrosyne* (ölçülülük) anlamındaydı. Kadın heykellerinde genç güzel bir başla edepli tavırlar ve vücut hatlarını belli eden giysilerle, evli kadının uygunluğu ve arzu edilen erotik potansiyeli bir arada yansıtılmıştır (Smith, 2002).

Bakımlı olmak ve yün işlerinde becerikli olmak erkeklerin gözünde kadın güzelliğinin temel bileşenleriydi (Duby ve Perrot, 2005). Kadının görevi ev işlerini yürütmektir. Kızlar evlenmeden önce anneleri tarafından bu işleri görecektir şeklinde yetiştirilirdi (Blanck, 1999; Bilgin, 2004). Hesiodos'a göre erkek için en büyük mutluluk iyi bir eşe sahip olmaktır, en büyük felaket ise kötü bir eşe sahip olmasıdır. Erkek eşini iyi yetiştirebilmek için genç

kızlarla evlenmeliydi (Hesiodos, *Theothonia*).

Yaşam biçiminin yansıması olarak kadınlar genellikle yün eğirme ve dokumayla ilgili nesnelere, dişil erdemi akla getiren ayna ve aksesuarlarla, sadece faaliyeti değil statüsünü de tanımlar şekilde tasvir edilmiştir (Duby ve Perrot, 2005) (Şekil 10). Eğirme sahneleriyle kadının çalışkanlığı vurgulanırdı. Kadının zarif el hareketlerinin güzelliğiyle tasvirler estetiklik kazanırdı. Bazen de elinde güzelliğini daha da belirginleştiren bir çiçek tutardı (Duby ve Perrot 2005). Antik Yunan toplum algısına göre kadın çiçek gibi hoş kokmalı, güzel ve zarif olmalıdır. Kadının güzel olması, erkeğin güçlü olması beklenmiştir. Antik Yunan toplumunda kadınları değerli kılan şeyler güzellikleri ve fiziksel cazibeleriydi. Bu nedenle tanrıça Aphrodite ve Yunanlı kadınlar çiçek, ayna, koku şişeleri, takılar gibi süslenmelerini belirten ve güzelliklerini ön plana çıkaran nesnelere ilişkilendirilmişlerdir.

Spartalı kadınlar dışında Yunanlı kadınlar genellikle saçlarını uzatırlardı ve değişik şekillerde saçlarını toplarlardı. Genellikle kölelerin ya da yas tutanların saçları kısa olurdu (Şahin, 2013). Kadınların saç modası Aphrodite betimlemelerinden de takip edilebilir. Aphrodite başında bir bantla açık saç arkaya doğru bırakılmış, ensede toplanmış, önde alınına dökülen kısa saçlar ya da saç torbasıyla toplanmış şekilde görülebilmektedir.

Kadınların ev işlerinden sorumlu olduğu düşüncesinden dolayı kız çocuklarının eğitime önem verilmemiştir. Kız çocukları sadece ev işleri konusunda eğitilirdi (Blanck, 1999; Bilgin, 2004). Antik Yunanda kadın zayıflık-güçsüzlük fikriyle özdeşleşmiş, "doğaları" ile tanımlanmak yerine "kültüre girme yeteneksizlikleri" ve "hem idrak hem irade

açısından zayıf yaratılışı” olarak tanımlanmışlardır (Karaaslan, 2014). Aristo’ya göre kadın akli gelişmiş bir yaratık değildir. Çünkü onun iradesi zayıftır. Bu sebeple onun yeri evidir, sadece ev işleriyle meşgul olmalıdır. O erkeklerin yaptığı işleri yapacak güç ve akıldan yoksundur. Kadın politika yapamaz ve savaşamaz. Erkekler ise akıllı, güçlü, cesur ve adildir (Bilgin, 2004).

Kadınlar Antik Yunan yaratılış mitoslarında ve geç dönem Yunan mitolojisinde felaketin nedeni olarak gösterilmiştir. Hesiodos Yunan mitolojisine göre ilk yaratılan kadın olan Pandora’yı kötülüğün başlangıcı olarak kabul eder (Hesiodos, *Theogonia*). Mitosa göre baş tanrı Zeus, kendilerini tanrılar kadar kuvvetli zanneden, şımarık insanlardan öç almak için Hephaistos’a bir kadın yaratmasını emreder. Hermes Pandora’nın kalbine hıyanet ve aldatici sözler yerleştirmiştir. Zeus da Pandora’ya açmaması gerektiğini söylediği esrarengiz bir kutu vermiştir. Ancak Pandora merakına yenik düşer ve kutuyu açar. Böylece Pandora, kutunun içindeki hastalık, keder, ıstırap, yalan, riya, insanların felaketine sebep olacak ne varsa hepsini salıverir (Can, 2019). İnsanların aralarına kabul etmelerini sağlamak için Pandora, yüzü ölümsüz tanrılara, bedeni ise güzel genç kızlara benzer biçimde yaratılmıştır ve süslenmiştir (Cömert, 2015). Bu mitoslarla kadının güzelliğinin arkasında kötülüklerle dolu olduğu, içinde hainlik olduğu, yalan sözlerle aldattığı, merakının büyük felaketlere neden olduğu vurgulanmaktadır. Homeros’un *İlyada*’sı ise Helena’nın sebep olduğu Troia savaşını anlatmaktadır. Helena yüzünden Troia Akhalar tarafından yakılıp yıkılır (Homeros, *İlyada*). Yine felaketin nedeni güzel görünen bir kadındır ve güzel görüntüsüyle bir erkeği mağlup ederek kötülüğün kapılarını açmıştır.

Antik Yunan halkı kadınlarla fazla vakit geçirmeyi kadınların etkisi altına girmekten korktukları için tehlikeli bulmuşlardır (Akalin, 2003). Genç erkeklerin kadınların yanında fazla vakit geçirerek onların düşüncelerinden etkilenmelerini ve kadın gibi davranmalarını kendi yöntemlerince önlemeye çalışmışlardır. Bu yüzden oğlanlar daha çok yetişkin erkeklerle zaman geçiriyor ve arkadaşlığın ötesinde bir yakınlık kuruyorlardı (Kocabaş Atılğan, 2013).

Antik dönemde erkeklerin hemcinslerinden hoşlanması, genç oğlanlarla yetişkin erkekler arasındaki ilişki doğal karşılanırdı. Erkeklerin birbiriyle olan bu yakınlığı kadınları toplumsal yaşamdan uzak tutmanın ve etkisiz hale getirilmesinin bir yoluydu (Kocabaş Atılğan, 2013). Kadınların etkisi altında kalmamak için onlarla duygusal bağ kurmaktan da kaçınmışlardır. Evli erkeklerin eşinin dışında başka kadınlarla birlikte olmasının yasal olarak bir mahsuru yoktu (Blanck, 1999; Şahin, 2013). Buna karşılık Atinalı bir kadının dışarda bir erkekle görünmesi büyük bir ayıptı. Bu nedenle kadın erkeklerin eğlencelerine de katılmazdı (Bilgin, 2004; Smith, 2013). Kadın erkek ilişkilerinde duygusal anlamdaki aşktan çok cinsel arzular ve bedene duyulan aşk ön plandadır. Antik Yunan dünyasının tersine Doğu’nun önemli şehirlerinde kadınlar daha özgürdü ve aynı statüye sahip kadın ve erkekler daha rahat ilişki kurabiliyorlardı. Doğu’daki bu rahatlık Yunanlı erkeklerin kadınlara olan bakış açısının değişmesinde önemli bir etken olmuştur (Smith, 2002).

Antik Yunan sanatında çıplaklık gücün simgesi olarak görülmektedir. Bu nedenle kendilerini çıplak betimlerken barbarları giysileriyle betimlemektedirler. (Durugönül ve Tepebaş, 2014). Yunanlı erkekler gücünü sergilercesine çıplaklığını da sergilemekte ve

bununla gurur duymaktadır (Boardman, 2005; Sennett, 2008). Çünkü antik Yunan algısında erkek doğası gereği güçlü ve kusursuzdur. Kadın ise her anlamda erkeklerin gerisindedir. Yunanlıların inancına göre tanrılar kadını ev işlerini yapmaları ve aile bireylerinin bakımını üstlenmesi için, erkekler ise dışarıdaki işleri üstlenmesi için yaratmışlardır ve bu nedenle erkeği daha güçlü kılmışlardır (Şahin, 2013). Bu inanç Yunanlı erkeklerin kadınları küçük görmesindeki etkenlerden biridir.

Aphrodite ve kadın betimlemelerini ortaya koyan sanatçı bir Yunan erkeğiydi. Bu betimlemeler de erkeklerin fantezi dünyasının ürünüdür. Kadını olduğu gibi değil erkekler tarafından olması istendiği gibi betimlemişlerdir. Aphrodite betimlemeleri baskı altındaki Yunan kadınının tam bir yansıması değildi. Aphrodite'in çıplaklığı, cinsel çekiciliği diğer kadın betimlemelerine göre cesurca sergilenmiştir. Knidos Aphrodite'sinin getirdiği yenilikten önce antik Yunan sanatında nadiren de olsa temizlenen ve süslenen çıplak kadın tasvirlerine yer verilmiştir (Duby ve Perrot, 2005) (Şekil 11). Genellikle saygın Atinalı kadınlar çıplak gösterilmemiş, *pornai*'lar ve kültle ilgili sahnelerde genç kızlar çıplak gösterilmiştir (Durugönül ve Tepebaş, 2014). Bu şekilde sanatçı çıplak bedenin güzelliğini vermeye çalışmaktadır. Kadının güzelliği bedeninin yanı sıra giyimine ve aksesuarına da dayandırılmaktadır (Duby ve Perrot, 2005).

Sanatta çıplak Aphrodite'in ortaya çıkışı ve hızla yaygınlaşması, erkeklerin kadınlara yönelik bakış açısının değiştiğini göstermektedir ve kadının sosyal durumundaki değişiklik buna paralel olarak gelişmiştir. Sosyal yaşamda kadının öneminin artmasıyla birlikte kadın portre heykellerinde de artış görülür (Smith, 2002).

SONUÇ

Kadınların toplumsal yaşamdaki yeri ile Aphrodite betimlemeleri arasında güçlü bir ilişki vardır. Toplumun ahlaki değerleri ve bu değerlerin çoğunlukla kadınları kısıtlayıcı oluşu, kadın erkek eşitsizliği, kadınların güçsüz, iradesiz ve hileci olarak görüldüğü Yunan sanatını oluşturan vazolarda, heykellerde, kabartmalarda, figürinlerde, küçük buluntularda vb. sanat eserlerindeki işlenişlerle anlaşılabilir.

Antik Yunan'da bu rollerin belirlenmesindeki etken bedensel güçtür diyebiliriz. Erkekler bedensel güçleriyle savaşlar kazanmakta, ülkelerini korumaktadır ve bu nedenle her konuda daha güçlü olduklarına ve daha fazla söz sahibi olduklarına inanmışlardır. Yunanlılara göre güçlü bir bedene sahip olan güçlü bir zihne sahiptir. Elbette kadınlara hayranlık duymuşlardır. Ancak bu hayranlık kadınların kişiliğine değil yine bedenlerine yöneliktir. Güzel olmasına rağmen bu güçsüz bedene sahip olanların zihnen de güçlü olabileceğine inanılmamıştır. Bu nedenle kadınlar evlere kapatılmış ve erkeklerin himayesi altında yaşamıştır. Yine bedensel güçlerine önem veren Yunan erkekleri spora önem vermiş, kaslı vücutlarını, çıplaklıklarını sergilemekten onur duymuşlardır. Çıplak kadınlar onursuz ve haysiyetsiz algılanmıştır. Bu durum her konuda kendilerini güçlü bulan Yunan erkelerinin kadın bedenlerine karşı zayıf düşmekten korkmuş olmaları, kadınların çıplaklığını bu yönde kullanmalarından çekinmeleri ve bunu kontrol altında tutmaya çalışmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Dönemin düşünürleri kamuoyunda bu yargıların oluşmasında etkili olmuştur. Bu düşünceler edebi ürünlere de yansımıştır ve mitoslarda da sık sık kadınların sevilmeyen yönleri belirtilmiştir. Erkeklerin kadınlara olan bakış açısının değişmesi ve kadına verilen değer artmasıyla Aphrodite

betimlemelerinde değişiklik görülür. Aphrodite betimlerinin kıyafetsiz işlenmesi Yunan kadınlarının kısmen de olsa zincirlerinden kurtulmasının ifadesi olarak algılanabilir. Böylece Aphrodite'in kıyafetleriyle birlikte Yunan erkeklerinin kadınlara olan önyargıları yavaş yavaş sıyrılmaya başlamıştır. Ancak yine de kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğundan ve tamamen özgürleştiğinden söz edilemez.

Aphrodite betimlerinde tanrıçanın güzelliğinin çıplak olarak verilmesi, kadının güzelliğinin bir güç olarak algılandığını göstermektedir. Mitoslarda da zaman zaman kadınların erkekleri kandırmak için güzelliklerini kullandıkları, ellerindeki bu güçle büyük felaketlere sebep olabilecekleri vurgulanmaktadır. Yunan toplumunun ilgisini ve beğenisini kazanan Aphrodite heykellerinin yapım aşamasında, Yunan toplumu tarafından küçük görülen hayat kadınlarının model olması Yunan erkeklerinin kadın güzelliği karşısındaki zayıflığını ortaya koymaktadır. Bu zayıflıklarını kadınlar üzerinde üstünlük kurarak bastırmaya ve erkek egemenliğini korumaya çalışmışlardır. Kadınlar üzerindeki bu baskıya rağmen hayat kadınları daha özgürdü ve daha eğitimliydi. Güzellikleri ve zekâlarıyla Yunan erkeklerini etkilemeyi başarmışlardır. Ancak Atinalı kadın yurttaşların eğitimlerine önem verilmemiş ve toplumda önemli bir yer edinememişlerdir. Bu nedenle politikaya dâhil olmalarına da izin verilmemiş, birçok konuda pasif bırakılmıştır.

KAYNAKLAR

Akalm, A. G. (2003). Eskiçağda Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33, 17-47.

Bilgin, N. (2004). *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Şekil 10. Locri'den pişmiş toprak kabartma üzerinde sandığa giysilerini yerleştiren bir kadın betimlenmiştir (MÖ 400) (Richter, 1979: 317, res. 505).

Şekil 11. Krater üzerinde temizlenen kadınlar çıplak tasvir edilmiştir (MÖ 440 civarı) (Duby ve Perrot, 2005: 215, res. 41).

Blanck, H. (1999). *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam* (Çev. İ. Tanrıkkurt). İstanbul: Arion.

Boardman, J. (2005). *Yunan Sanatı* (Çev. Y. İlseven). İstanbul: Homer.

Bowra, C. M. (1957). *The Greek Experience*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Boysal, Y. (1967). *Grek Klasik Devir Heykeltraşlığı*. Ankara: Güzel İstanbul.

- Breitenberger, B. (2007).** *Aphrodite and Eros, The Development of Erotic Mythology in Early Greek Poetry and Cult* (Studies in Classics). Dirk Obbink, Andrew Dyck (Ed.), New York, London: Routledge Taylo & Francis.
- Can, Ş. (2019).** *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: Ötüken.
- Carpenter, T. H. (2002).** *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji* (Çev. B. B. M. Ünlüoğlu). İstanbul: Homer.
- Cömert, B. (2015).** *Mitoloji ve İkonografi*. Ankara: Deki.
- Demiralp, D. (2008).** Sanatını Çağının Felsefi Işığında Biçimlendiren Bir Heykeltraş: Antik Yunanlı Polykleitos. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2, 67-80.
- Duby, G. & Perrot, M. (Ed.) (2005).** *Kadınların Tarihi, Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere* (Çev. A. Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Durugönül, S. (2018).** *Heykeller Konuşabilseydi, Antik Yunan Heykeltraşlık Sanatına Toplumsal Açından Bir Bakış*. Ankara: Bilgin.
- Durugönül, S. & Tepebaş, U. (2014).** Çıplaklığın Kısa Tarihçesi: Antik Dünyada Çıplaklık. *Çömlek Arkeoloji Dergisi*, 11, 22-27.
- Eco, U. (2006).** *Güzelliğin Tarihi* (Çev. A. C. Akkoyunlu). İstanbul: Doğan.
- Erhat, A. (2007).** *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi.
- Fischer, E. (1990).** *Sanatın Gerekliliği* (Çev. C. Çapan). Ankara: Verso ve İmge.
- Friedell, E. (1999).** *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi* (Çev. N. Aça). Ankara: Dost.
- Gardner, E. A. (1910).** *Six Greek Sculptures*. New York: Ballantyne.
- Gilson, E. (1999).** *Tanrı ve Felsefe* (Çev. M. S. Aydın). İstanbul: Birleşik.
- Graves, R. (2010).** *Yunan Mitleri: Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler* (Çev. U. Akpur). İstanbul: Say.
- Havelock, C. M. (2007).** *The Aphrodite of Knidos and Her Successors, A Historical Review of the Female Nude in Greek Art*. USA: The University of Michigan.
- Kagan, M. (1982).** *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat* (Çev. A. Çalışlar). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kagan, M. (1993).** *Estetik ve Sanat Dersleri* (Çev. A. Çalışlar). Ankara: İmge.
- Karaaslan, D. (2014).** Antik Yunanda Kadın Olmak. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 159-174.
- Kenny, A. (2018).** *Antik Felsefe* (Çev. S. Uslu). İstanbul: Küre.
- Kocabaş Atılğan, D. (2013).** Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 10, 15-27.
- Lightman, M., & Lightman, B. (2008).** *A to Z of Ancient Greek ve Roman Women*. New York: Facts On File.
- Richter, G. (1979).** *Yunan Sanatı* (Çev. B. Madra). İstanbul: Cem.
- Sennett, R. (2008).** *Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir* (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis.
- Smith, J. M. (2013).** *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri* (Çev. İ. Dağlı). İstanbul: Midas.
- Smith, R. R. R. (2002).** *Hellenistik Heykel* (Çev. A. Yoltar Yıldırım). İstanbul: Homer.
- Sönmez, O. (2006).** *Knidos: Mavide Uyuyan Güzel*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Şahin, N. (2013).** *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Temür, A. (2009).** Grek Sanatında Deniz Yaratıkları I: Skylla. *Sanat Dergisi*, 16, 1-8.
- Yörükkan, T. (2000).** *Yunan Mitolojisinde Aşk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- <https://www.bmimages.com/preview.asp?image=00034561001&itemw=4&itemf=0001&itemstep=1&itemx=6>
- Antik Kaynaklar**
Homeros, *İlyada*.
Hesiodos, *Theogonia*.